

SEHER ABDAL'IN MANZUM BİR VELÂYETNAMESİ: VELÂYET-NÂME-İ ALÎ KERREMA'LLÂHU VECHEHÛ PÛR-SÛHTEN-İ CEBRÂÎL ALEYHÎ'S-SELÂM*

A Poetic Velâyetnâme of Seher Abdal: Velâyet-Nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchêhû Pür-Sûhten-i Cebraîl Aleyhi's-Selâm

Meriç HARMANCI**

Öz

Cönk ve mecmualarda yer alan sınırlı sayıda şiirleri ile tanınan Seher Abdal, 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, telif ve tercüme eserleri olan bir şairdir. Bu çalışma Seher Abdal'ın hayatı ve eserlerine dair yeni bilgileri ve Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchêhû Pür-Sûhten-i Cebraîl Aleyhi's-selâm isimli manzum velayetnamesini konu edinmekte, kaynaklarda birbirini tekrar eden bilgilere ilave olmak üzere yaşadığı yüzyıl, kullandığı mahlaslar ve dünya görüşü hakkında somut bilgiler içermektedir. Velâyet-nâme, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde bulunan 47 beyitlik bir eserdir ve kaside nazım şekli ile yazılmıştır. Makalede neşredilen bu Velâyet-nâme Seher Abdal'ın meşrebini ve dünya görüşünü ortaya koymasından önem taşımaktadır. Dolaşımdaki şiirlerinde olduğu gibi bu manzumede de ehl-i beyt sevgisi ve 12 imam hürmetini konu edinmektedir. Velâyet-nâme, Hz. Ali'yi methetmek ve ona hürmette kusur etmemek gerektiği, kusur edenlerin nasıl bir cezaya uğrayacağını tahkiyeli bir şekilde anlatmaktadır. Şairin tasavvuf kültürüne, Arapça ve Farsçaya olan yatkınlığını göstermesi, Seher Abdal'ın eserlerinin içeriği ve üslubu hakkındaki tespitlerimizi somut olarak ortaya koymasından Velâyet-nâme önem arz etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dini-Tasavvufi Edebiyat, Seher Abdal, Velayetname, Hz. Ali.

Abstract

Known for his limited number of poems in cönk and magazines (mecmua), Seher Abdal is a poet who lived in the second half of the 15th century and the first half of the 16th century, and has works of writing and translation. This study focuses on the new information about Seher Abdal's life and works, as well as his poem called Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchêhû Pür-Sûhten-i Cebraîl Aleyhi's-salam. In addition to the repetitive information in the sources, it contains concrete information about the century in which he lived, his pseudonyms and his worldview. It is a work of 47 couplets located in the Turkish Manuscripts Department of the İstanbul University Nadir Eserler Library, and it is written in kaside (qaşide) form. This Velâyetnâme published in the article is important in terms of revealing the world of belief and worldview of Seher Abdal. Like his poems in circulation, this poem deals with the love of Ahl al-Bayt (the people of the Prophet's house) and the respect of 12 Imams. It narrates that it is necessary to praise Hazrat Ali and show respect to him, and what kind of punishment those who make mistakes will be punished. It is important in terms of showing the poet's predisposition to şüfî culture, Arabic and Persian, and concretely revealing our determinations about the content and style of Seher Abdal's works.

Keywords: Religious-Mystical Literature, Seher Abdal, Velâyetnâme, Hazrat Ali.

* Geliş Tarihi: 04.04.2021, Kabul Tarihi: 26.06.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.017

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, harmanci@yildiz.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1062-7926>

1. Giriş

Klasik dönem biyografi eserlerinin sunduğu olanaklarla bugüne kadar gün yüzüne çıkmamış olan edebi şahsiyetler, cönk ve mecmua gibi şiir seçkileri ve telif eserler üzerinde son yıllarda sayıları artan çalışmalar sayesinde görünür hale gelmiş ve edebiyat tarihindeki haklı yerlerini almaya başlamışlardır. Bugüne ulaşan hatırı sayılır eserine rağmen edebiyat tarihlerinde hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz edebi şahsiyetlerinden biri de Seher Abdal'dır. Şairler hakkında bilgi veren kaynaklarda adından söz edilmeyen müellife dair Alevi ve Bektaşî şiir seçkilerinde kaynağı belirsiz kısa bilgiler verilmekte ve birkaç şiiri ile söz konusu edilmektedir. Muhtemelen çıktığı seyahatlerden dolayı Osmanlı biyografi kayıtlarında anılmayan Seher Abdal'ın döneminde edebi değerinin takdir edilmemiş olması ve adına kayıtlı eserlerin henüz bütüncül olarak ele alınmaması Seher Abdal'ın edebi kişiliğinin ortaya çıkmasını geciktirmiştir. Şiir mecmualarında bugüne kadar sınırlı sayıda şiiri tespit edilen Seher Abdal'ın telif ve tercüme eserlerinden *Helvâ vü Nân* (Kutlar, 2010) ve *Sa'âdet-nâme* (Özağaç, 2009) üzerinde yapılan çalışmalar, yazarın hayatı ve edebi kişiliğine dair doğrulanabilir bilgiler aktarmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 03695 numarada kayıtlı bulunan yazma, Seher Abdal hakkında bugüne kadar söylenenlere katkı sunacak niteliktedir. Yazma nüsha, benzerlik göstermekle birlikte konu bakımından her biri müstakil bir eser hüviyetindeki sekiz metinden oluşmaktadır. Seher Abdal'ın edebi kişiliğini ve birikimini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Seher Abdal ile ilgili ilk kez 1929 yılında Halit Bayrı ile başlayan çalışmalar değerlendirilmiş ve coşkun bir melameti söylemi eserlerine yansıtan Seher Abdal'ın yaşadığı dönem, kullandığı mahlaslar, seyahatleri, şairliği, meşrebi ve dünya görüşü hakkında somut bilgiler ortaya konulmuştur.

Yazmanın 22a-23b varakları arasında bulunan *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema 'llâhu Vecchû Pür-Sûhten-i Cibrâil Aleyhi 's-selâm* isimli manzum velayetnamede şair, Hz. Ali'yi methetmekte ve ona hürmette kusur etmemek gerektiği, kusur edenlerin nasıl bir cezaya uğrayacağı anlatılmaktadır. Seher Abdal'ın dünya görüşü hakkında fikir veren eser, şairin tasavvuf kültürüne Arapça ve Farsçaya olan yatkınlığını göstermesi ve Seher Abdal'ın eserlerinin içeriği ve üslubu hakkındaki tespitlerimizi somut olarak ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Çalışmada daha önce Latin harflerine aktarılmayan *Velâyet-nâme*'nin transkripsiyonlu metni verilerek eser hakkında değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

2. Seher Abdal ve Eserleri

Seher Abdal'dan bir edebi şahsiyet olarak 1929 yılında Hayat dergisinde ilk söz eden Mehmet Halit (Bayrı), onun bir kadın şair olduğunun altını çizer ve kaynaklarda yer almamasını kadın şairlerin ihmal edilmesine bağlar. Bayrı, Seher

Abdal'ın orta halli bir şair olduğunu belirtir, yaşadığı dönemden ve eserlerinden bahsetmez.¹ Mehmet Halit'ten bugüne yaklaşık bir asır Seher Abdal'dan söz edenler, birkaç mecmuada rastlanan az sayıda şiirinden hareketle onun sanatını ve kimliğini tanımlamaya çalışmışlardır. Seher Abdal'a dair ilk Latin harfli kaydı düşen Bayrı'nın onu bir kadın şair zannı sonrası, bu yönde herhangi bir dayanak olmasa da bir kısım araştırmacı tarafından Seher Abdal halk şiirinin “kadın” temsilcileri arasında sayılmıştır.² Bu araştırmacılar, “Seher” adının bugün için taşıdığı cinsiyet algısıyla olsa gerek ya adın bir kadın şaire ait olduğunu belirtmiş ya da önceki bilgiyi aktarmayı sürdürmüşlerdir. Fakat bu çalışmaların hiçbirinde çağdaş cinsiyet algısı dışında bu adlandırmayı temellendiren bir açıklama yapılmamıştır.

Yine “سحر” kelimesi, “seher” ve “sihr” okunabildiği için metin neşri sürecinde, bir metin tetkiki kazası sonucu, şair “Sihri”nin “Seheri”ye dönüşmüş olması yüzünden Seher Abdal'la ilgili bilinmezlik alanı -belli ki bir dönem- biraz daha gölgeli hale gelmiştir.³ Nitekim Seher Abdal hakkında 1930'dan itibaren bilgi veren ilk araştırmacılardan biri olan Sadeddin Nüzhet Ergun da tezkirelerde söz edilen klasik tarzda şiir yazar “Sihri” mahlaslı şair ya da şairleri “Seheri” şeklinde okuyarak sanki Seher Abdal hakkında bilgi veriliyormuş yanılışına karşı uyarır. Ergun, Bakî (1526/27-1600) hayattayken yazıldığını düşündüğü ve çok önemli bulunduğu mecmuadan Seher Abdal'a ait bir manzumenin “Erişdi fazl-ı rûhânî bize evlâd-ı Hayder'den / Alup nûş eyledük vahdet meyin sâki-i Kevserden” matla beytini aktararak onun Bakî çağında, 16. yüzyılda yaşadığına hükmeder (2017: 113).

Ali Rıza Öge'nin (1881-1957) 1946 yılında tamamladığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı BEL. Yz. 00131 numarada kayıtlı olan 925 yapraklık *Bektaşî Şairleri Antolojisi* isimli Arap harfli yazmada Seher Abdal'ın *Divân-ı Seher Abdâl*⁴ (1946: 726) ve *Nefes-i Seher Abdâl*⁵ (1946: 1188) başlıklı iki şiiri yer almaktadır. Doğan Kaya'nın *Ali Rıza Öge'nin Bektaşî Şairleri Antolojisi'nde Yer Alan Şairler* makalesinde de belirttiği üzere bu antolojide Ali Rıza Öge, Seher Abdal hakkında şu bilgileri verir:

“On altıncı asırda yaşamış olan Seher Abdâl, asrının kıymetli saz şairlerindendi. İç Anadolu'da doğmuş, yetişmiş olduğu, Abdâllardan olduğu anlaşılmakta. Seher Abdâl, Bektaşîlik hırka ve tâcını giymiş, ömrünü Ali demekle geçirmiştir. Bunu şiirleri pek güzel göstermektedir. Yazık ki hayatı hakkında bir malumat elde edilememiştir. Elimize geçen bir iki manzumesini buraya kaydediyoruz.” (1946: 1701; 2016: 251-252).

Kemal Samancıgil de 1946 yılında kaleme aldığı antolojisinde abdallardan olmasından hareketle Seher Abdal'ı Anadolu şairlerinden biri sayar. Onu Bektaşî meşrep ve Ali sevgisini dile getiren bir şair olarak tanımlar, şiirlerinde görülen Arapça ve Farsça kelimelerden hareketle Bektaşîlikten ziyade Şark kültürünün etkisinde kaldığını bu yüzden de Aleviliğinin daha baskın olduğunu söyleyerek şiirlerinde geçen *tevellâ* ve *teberrâ* kelimelerini Aleviliğin önemli düsturlarından sayar (1946: 181).

Seher Abdal'la ilgili bilgiyi onun *Helvâ vü Nân* adlı mesnevisine dayanarak veren Abdülbaki Gölpınarlı, şairin “Battal Gazi’yi pir tanıyan Rum abdallarından” olduğunu ve XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşamış olabileceğini belirtir (1992: 18). İsmail Özmen de Seher Abdal’ın hayatı ve eserleri ile ilgili bilgi bulunmadığını ancak “değişik yazma dergilerde şiirleri bulun(duğunu)” ifade ederek onu “Battal Gazi’yi pir tanıyan Urum Abdallarından” sayar ve “on altıncı veya on yedinci yüzyıllarda yaşamış bir Bektaşî ozanı” olarak tarif eder. Dilini ağır bulsa da Seher Abdal’ın “çok başarılı manzumeleri” olduğunu, “çoğunlukla şiirlerinde aruz ölçüsünü kullan(dığını)” söyler (1998: 493). Fuad Köprülü, Seher Abdal’ı Hazreti Ali’ye veya diğer Âl-i Resûl’e medhiyeler, nefesler yazan şairler arasında sayarken yaşadığı dönem ve yer hakkında bilgi vermez (2003: 322).

Doğan Kaya, abdal mahlaslı şairlerle ilgili makalesinde Seher Abdal’a da yer verir ve onun 16. veya 17. yüzyılda yaşadığının tahmin edildiğini, şiir tekniğinin iyi olduğunu, aruz ve hece vezinlerini kullandığını, işlediği konuyu başarıyla yansıtan samimi bir Bektaşî şairi olduğunu belirterek bir şiirine yer verir (2002: 265-266). Bayram Durbilmez, abdal mahlaslı şairlerin çoğunun 16. yüzyılda yaşamıyla bağlantılı olarak Seher Abdal’ı da bu yüzyıl şairleri arasında sayar (2002: 61-62). Ahmet Yaşar Ocak, tezkirelerde hiçbir bilgi bulunmadığını belirttiği şairin 16. yüzyılda yaşadığını, şiirlerinde hulûl ve tenâsüh inancı ile Şii motiflerini yansıttığını söyler (1992: 218, 2010a: 118). Ahmet T. Karamustafa, Seher Abdal’ı adlarını geleceğe bir iki şiirle bırakan önemsiz abdallar arasında anar ve onun on altıncı yüzyıldan sonra da yaşamış olabileceğini ifade eder (2008: 91).

Seher Abdal, kaynaklarda 1929 yılında Mehmet Bayrı’nın verdiği iptidai bilgiler ışığında şekillenen bir yaşam öyküsü ve cönklerde yer alan sınırlı sayıda şiiri ile anılmaktaydı. Bayrı, Öge, Gölpınarlı, Ergun, Köprülü, Ocak, Özmen, Kaya, Durbilmez, Karamustafa gibi araştırmacılar ondan söz edip dolaşımdaki şiirlerinden örnekler nakletseler de Seher Abdal’a dair bilgiler, gün yüzüne çıkan başka şiirleri ve son yıllarda üzerinde çalışma yapılan iki eseri sayesinde belirgin hale gelir.

Gölpınarlı’nın varlığından söz ettiği ve Fatma Sabiha Kutlar tarafından neşredilen *Helvâ vü Nân* mesnevisi, manzumeleri cönklerde dolaşan bir halk ozanının klasik üsluptan haberdar bir şair olarak da tanınmasını sağlar. Kutlar, *Seher Abdal’ın Helvâ vü Nân’ı* isimli makalesinde şair hakkında bilgi vererek Seyyid Battal Gazi’ye bağlı olmasından hareketle hayatını Eskişehir ve civarında sürdürmüş olabileceğini belirtir (2010: 263).

Derviş Seher adına İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 03695 numarada kayıtlı yazma, Seher Abdal’a dair buraya kadar verilen bilgiler üzerine son derece önemli katkılar sağlayacak mahiyettedir. Şairle ilgili elimizdeki en kapsamlı külliyat olan 63 yapraktan oluşan yazmanın tamamı Seher Abdal’ın aşağıda sıralanacak olan eserlerinden oluşmaktadır. Her bir metnin başlığında ve şairin adının geçtiği yerlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Harekeli nesihle yazılmış olan 13 satırlı metin iki sütünlüdür ve kırmızı düz çizgi ile cetvelenmiştir. Tam ve sağlam halde bulunan yazma, 206x160, 135x92 mm. ebatlarında, sırtı kahverengi meşin, kapakları siyah bez ciltlidir. Yazmanın aharlı ve filigranlı kâğıdı nohudi renktedir. 1^a yk.'da bir adet şahıs mührü vardır. Nüshanın son eserinin bitiminden hemen sonra yer alan ““An kitâbeti efkârı'l 'ibâd El-hâc Sâlih En-Nakşbendî gafera zünübühü. Âmîn...” istinsah kaydına göre de yazmanın müstensihî Hacı Sâlih Nakşbendî'dir. Yazmada istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Yazmanın 1^a sayfasında, *Sa'âdet-nâme*'nin muhtevasında da yer alan bilgilerin özeti mahiyetinde, sonradan eklendiği anlaşılan aşağıdaki not bulunmaktadır:

“Bunların cümlesi mütevâlî-i mezheb-i Sultân Ca'fer-i Battâl Dervîşi Dervîş Seher nâmıyla bir zâtın eser-i nazmıdır. Kendisi 901 târîhinde bunları nazm eylemiştir. Bilâd-ı Rûm, Şâm, Mısr, Bağdâd, İrâk, İsfahân, Yezd, Şîrâz, Horasân, Belh, Bedahşân nihâyet Yemgân şehrine varıp seyâhat eylemiş, Yemgân'da Nâsır-ı Hüsrev-i Alevî makâmında nasîb almış bir dâ'iyye-i teşeyyü'dür. Bu eserlerinde mahzâ Âli Beyt'e muhabbete teşvik eder ve başkalarını medh ü sitâyîşe ehl bulmadığını gâh zimnen ve gâh sarâhaten ifade eylese de hiç birinin ismini ne hayr ile ve ne de şer ile yâd eylet.”

Külliyyatın başındaki bu not, Seher Abdal'ın yaşadığı dönem, kullandığı mahlas, mensubiyeti, meşrebi, yaşadığı yerler, seyahatleri ve eserlerinin genel içeriği hakkında ön bilgi verir. Notta yazmanın mütercimi olarak “Dervîş Seher” kaydı yer almaktadır. Seyyid Battal Gazi dervişlerinden olduğu belirtilen Dervîş Seher'in H. 901/ M.1495-6 tarihinde bu eserleri yazdığı belirtilmiş ve seyahat ettiği yerler tek tek verilerek sonunda Nâsır-ı Hüsrev'in kabrinin bulunduğu Yemgân'a gelerek ondan nasîp aldığı ifade edilmiştir. Dervîş Seher'in bu eserlerde ehl-i beyte muhabbete teşvik ettiği, başkalarını övgüye layık bulmadığı ve anmadığı da ifade edilmiştir. Eserin müstensihinden başka bir kişi tarafından sonradan eklendiğini düşündüğümüz bu bilgiler, şair hakkında bir ön kabul oluştursa da Seher Abdal'ı kendi kaleminden çıkan eserlerle tanımak ve değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Seher Abdal'ın sekiz eserinin bulunduğu yazmadaki metinler sırası ile şunlardır:

1. *Sa'âdet-nâme* (İÜTY 03695: 1^b-22^a)
2. *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchêhû Pür-Sûhten-i Cebra'il Aleyhi's-selâm* (İÜTY 03695: 22^a-23^b)
3. *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchêhû Deşt-i Erzene* (İÜTY 03695: 23^b-28^b)
4. *Mu'cizât-nâme-i Muhammed Aleyhi's-selâm Kasîde-i Yemen* (İÜTY 03695: 28^b-34^a)
5. *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchêhû Penc Püser* (İÜTY 03695: 34^a-39^a)

6. *Mu‘cizât-ı Nebî Aleyhi’s-selâm Hikâyet-i La’l* (İÜTY 03695: 39^a-44^a)
7. *Mu‘cizât-nâme-i Muhammed Aleyhi’s-selâm* (İÜTY 03695: 44^a-52^a)
8. *Sad Kelîme-i Hazret-i Alî Kerrema’llâhu Vecehû* (İÜTY 03695: 52^a-63^b)

Yazmada yer alan Seher Abdal’a ait külliyyatın ilk metni Nâsır-ı Hüsrev’den tercüme olan *Sa‘âdet-nâme*’dir. Seher Abdal, eserin beyit sayısını üç yüzden beş yüze çıkarmış, esere iki ayrı bölüm daha ilave ederek esere telif-tercüme bir karakter kazandırmıştır. Metin üzerinde 2009 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinde *Sa‘âdet-nâme*’deki bilgiler ışığında Seher Abdal’ın yaşadığı dönem, seyahatleri, Nâsır-ı Hüsrev’le olan bağlantısı gibi konularda yeni bilgiler verilmiştir. Çalışmada, yazmada *Sa‘âdet-nâme* dışında üç eser bulunduğunu belirtilmiştir (Özağaç, 2009: 8-23).

Yazma, Seher Abdal’ın kullandığı mahlas/mahlaslar, yaşadığı dönem, dünya görüşü, eserlerinde işlediği konular hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Külliyyattaki eserlerde ve *Helvâ vü Nân* mesnevisinde kimi yerde önüne ya da ardına derviş, miskin ya da abdal sıfatları gelse de değişmeyen tek şey onun her bir eserinde “Seher” olarak anıldığıdır.⁶ Seher Abdal’ın kullandığı mahlaslardan kaynaklanan farklı çıkarımların bizi başka Seher’lere götürmemesi gerektiğini bu kısa velayetnameler işaret etmektedir.

Seher Abdal’a ait olduğu düşünülen bir başka eser, *Kitâb-ı Şerh-i Tercî‘-i Evhadü’-d-dîn-i Kirmânî Kaddesa’llâhu Sırrahû*’dur. Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü Y 0168-1’de bulunan yazmanın son sayfasında bulunan “Bu risâle-i tevhîd sene erba‘a ‘aşere ve tis‘ami’e yılınuñ Muharremü’l-harâmınun evâ‘ilinde itmâma yitişdi.” (YKY 0168: 55^b) ibaresinden eserin Muharrem 914 / Mayıs 1508’te yazıldığı ve önsözündeki “fakîr-i ez‘afu’z-zu‘afâ ve hâdimü’l-fukarâ Dervîş Seher” notundan da müterciminin “Dervîş Seher” olduğu anlaşılmaktadır. Çağdaş iki “Seher” olma ihtimali göz ardı edilmese de Seher Abdal’ın bugüne ulaşan tercüme eseri *Sa‘âdet-nâme*, onun eğitilmiş bir şair olduğunu gösterdiği gibi her iki tercümenin tarihlerindeki uyum *Kitâb-ı Şerh-i Tercî‘-i Evhadü’-d-dîn-i Kirmânî Kaddesa’llâhu Sırrahû*’nun da Seher Abdal’a ait olduğunu düşündürmektedir. Mensur olan bu eserin başında yer alan “...Şeyh Evhadü’-d-dîn-i Kirmânî Kaddesa’llâhu Sırrahû’nuñ tercî‘-bendînün şerhi Türkî diline terceme olına...” ifadesi bu eserin Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî’nin tercî-bend şerhinin Farsçadan tercümesi olduğunu gösterir.

Seher Abdal tarafından kaleme alınan eserlere düşülen tarih kaydı, şairin yaşadığı dönemle ilgili sis perdesini aralaması bakımından önemlidir. *Sa‘âdet-nâme*’de yer alan “Resülün hicretinden şonra sâ‘at / Toğuz yüz bir yıl olmışdı tamâmet” (İÜTY 03695: 3^b/4) beytindeki kayda göre şair eseri H. 901 / M. 1495-6 yılında kaleme almıştır ve bu tarihte hayattadır. Bu bakımdan Kirmânî’nin eserini 1508’de tercüme etmiş olması olasıdır. *Kitâb-ı Şerh-i Tercî‘-i Evhadü’-d-dîn-i Kirmânî* ve *Sa‘âdet-nâme*’de geçen tarihler dikkate alındığında şairin 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu söylenebilir.

Şairin “Seher” adı ile birlikte “abdâl” ve “derviş” sıfatlarını kullanması dönemindeki tasavvuf algısını ortaya koymasından önemlidir. Abdâl kelimesi, “XII-XIV. yüzyıllardan başlayarak İnan’da yazılmış olan edebî metinlerde “derviş”, “XIV. yüzyılda Kalenderlere benzeyen serseri dervişler”, “XV. yüzyılda “meccup, divane” manasında kullanılmıştır. XIV. yüzyıldan itibaren “Anadolu’da abdâl lakaplı dervişler çoğal”mış, kelime zaman içinde “ışık, torlak, kalender, haydarî” karşılığında kullanılmıştır (Köprülü, 1988: 61). Tarihi metinlerde ve seyahatlerin eserlerinde çok belirgin olarak görüldüğü üzere gerek Anadolu sahasında gerekse İnan coğrafyasında “derviş” tabiri ile pek çok zümre karşılaşmakta ve “şah ve derviş” mesnevilerinde de görüldüğü üzere daha çok “geda” tipi üzerinden melametli dervişlik ifade edilmektedir.

Fuad Köprülü, abdalların “gezginci derviş zümreler” (1989: 395) olduğunu ifade eder. Tasavvufta seyahatin başta gelen erkânlardan olduğu kuşkusuzdur. Özelliklerde dönemin koşullarında yolun çetinliği yanında yol, sahip olunan maddi ve manevi konforun terk edilmesiyle dünyalı bağlardan kopuşu da sağlar. Yolun öğrettikleri üzerine inşa edilmiş bir ilim ve terbiye hali olarak tasavvuf, her dönemde gezgin dervişliği üstün tutmuştur. Abdallık da bu seyahat ehlinin önde gelen zümrelerini çatısı altına almıştır. Zaman zaman adlandırmalarda farklılıklar olsa da Kalenderî, Haydarî, Işık, Torlak, Şemsî gibi yolcuların melamette buluştukları söylenebilir. Adından anlaşılacağı ve güzergâhından bilineceği üzere Seher Abdâl gezgin bir derviş olmalıdır.

Külliyyatın ilk eseri olan *Sa’âdet-nâme*’nin girişinde şair, hayli zamandır peygamber övgüsüne dair ve Hz. Ali’yi anlatan bir eser yazmak istediğini fakat yaptığı seyahatlerin bunu geciktirdiğini söylerken yolculuk halinin hayatındaki yerini ifade etmiş olur.⁷ Seher Abdâl, bu sözlerin ardından adeta bir yol haritası da çizerek gezdiği, dolaştığı ve yaşadığı yerleri sıralar. Anadolu’dan yola çıkan şair, Şam, Mısır ve Bağdat’a gitmiştir.⁸ Doğuya doğru devam edip Irak, İsfahan, Yezd ve Şiraz’a kadar güneye doğru iner⁹ ve melametli yolun ana vatanına, kuzey doğuya yönelir ve uzun bir yolculuktan sonra Horasan bölgesine ulaşır.¹⁰ Firdevsî’nin ve İmam Gazâlî’nin de mezarlarının bulunduğu eski adı Tûs¹¹ olan ama sekizinci İmâm Ali er-Rızâ’nın mezarı dolayısıyla artık Meşhed olarak anılan şehirde İmam Rızâ’nın mezarını ziyaret eder.¹² Ehl-i beytin, imamların ve onların evlatlarının yolunu izleyen Seher Abdâl, Necmeddîn-i Kübrâların ve Bahaüddîn-i Veledlerin kentine, Şah İsmail’in de siyaseten varlık gösterdiği yine Horasan illerinden olan Belh’e kadar gider.¹³ Seher Abdâl, Belh’ten sonra Amuderya’nın öteki yakasını Bedehşan’ı dolaşır.¹⁴ Bedehşan’dan sonra şairin son durağı Yemgan olmuştur.¹⁵ Yazdığı beyitlerden anlaşıldığı üzere ömrünü bir müddet gezgin bir derviş olarak geçiren Seher Abdâl’ı Yemgan’a kadar götürün güç, tercüme ettiği *Sa’âdet-nâme*’nin yazarı Nâsır-ı Hüsrev’in kabrini ziyaret etmek olmalıdır. Seher Abdâl’dan beş yüz yıl önce, *Sefer-nâme* adlı eserinde Nâsır-ı Hüsrev’in seyahatlerini anlattığı gibi Seher Abdâl da manevi üstadından tercüme ettiği eserinin başında kendi seyahatlerinin özetini aktarır. Kaynaklarda ölüm yeri ve tarihine dair bilgi bulunmayan şairin bu yolculuk sonrası Anadolu’ya dönmüş

olduğunu ve eserlerini bu coğrafyada kaleme aldığını tahmin etmekteyiz.

3. *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Pür-Sûhten-i Cembrâ'îl Aleyhi's-selâm*

Seher Abdal, eserinin başlığında anlatısının bir velayetname olduğunu ortaya koyar. Bireyin veya toplumun, kendisi ya da içinde bulunduğu topluluk için değerli gördüğü, önemseyip bazen de kutsiyet atfettiği kişiler ve onlarla ilgili oluşturduğu anlatılar Türk edebiyatı tarihinin hemen her döneminde karşımıza çıkar. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da veliler, şeyhler, pirlar, tarikat liderleri gibi din büyükleri ve yol erenlerinin hayat hikâyelerini, başlarından geçen olayları, varsa onları diğer insanlardan farklı ve üstün kılan özelliklerini, kerametlerini aktaran ve genel olarak menakıpname olarak anılan anlatılar oluşturmuşlardır. Menakıpnamelerin Bektaşî ananesi içinde oluşunları velayetname olarak anılır ve velayetnameler de bu gelenek içinde yetişen yol erenlerinin, dervişlerin, abdalların, geleneğin önemli dini kimliklerinin kerametli anlatıdır.

“Velâyet”, kulluk nefsinin yenmiş, gücünü Allah'tan alan sufiler için kullanılan (Pakalın, 1971: 588) bir ifadedir. Ahmet Yaşar Ocak, velayetname ile ilgili verdiği bilgide bu nitelikteki eserlerin “diğer tarikat çevrelerinde meydana getirilen benzeri menâkıbnâmelerden farklı olarak Bektaşî geleneğinde daha çok vilâyetnâme veya velâyetnâme diye adlandırıl(dığını)” ve “hemen hepsi(nin) Bektaşîliğin ortaya çıktığı XV. yüzyılın son çeyreğiyle XVI. yüzyıl başları arasında yazıya geçiril(dığını)” ifade eder (1996: 471). Ocak, vilâyetnâme teriminin “Bektâşilikteki velilik kavramıyla doğrudan alakalı ol(duğunu)” düşündüğünü ve “Velilik, birçok bakımlardan adeta peygamberliğin devamı gibi telakki olunduğundan bu eserlere ‘veliliği ispat edici kerametleri toplayan kitap’ manasında Vilâyetnâme denilmiş olması(nın) akla yakın görül(düğünü)” belirtir (2010b: 52):

“XI. yüzyıldan itibaren tarikatların gelişip yaygınlaşması neticesinde halka tarikatların esaslarını öğretmek üzere tarikat pirlarının hayatları ve kerametleri etrafında teşekkül etmeye başlayan velâyetnâmeler, aynı zamanda kültür tarihimizin karanlık noktalarını aydınlatmada ve tarihî birtakım tespitlere ulaşmada kaynak niteliği taşıyan eserler olarak karşımıza çıkar.” (Ocak, 2010: 65-66).

Nitekim Seher Abdal'ın eserine koyduğu *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Pür-Sûhten-i Cembrâ'îl Aleyhi's-selâm* başlığı halkın Hz. Ali'ye bakış açısını ve ona yüklediği misyonu ortaya koymaktadır.

İslam kültür dairesinde, söze başlamadan önce olduğu gibi edebi metinlerde de besmele, hamdele ve salvele geleneğinin yerleştiği görülür. Eserlerin giriş kısmında yazar ve şairler, Allah'ın rızasına erişmek üzere bir eser ortaya koyduklarını ve kalıcı olanın bu rıza ve sorumluluk olacağını ifade ederler. Seher Abdal, kendi dönemine kadar var olan klasik eser mukaddimesi geleneğinden haberdar, kültürlü ve eğitilmiş bir sanatçı olduğunu gösteren bir giriş yapmıştır. Şair, tıpkı Süleyman Çelebi'nin

Mevlid’inde olduğu gibi “Allah adı” ile söze başlar ve sözü Allah adı ile “feth” eder. Bismelenin şiirsel formu ile başlayan bu giriş, Seher Abdal’ın söz vadisindeki yerini ve Türkçeye hâkimiyetini göstermesi bakımından önemlidir.¹⁶

Hayli kısa bir eser için birkaç beyitlik klasik mukaddime geleneğine uygun Hak ve Muhammed övgüsünden sonra Hz. Ali anılır.¹⁷ “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır” hadisine dayanan Hz. Ali’nin sırlar ilmine olan nüfuzu, Alevî ve Bektaşî edebiyatında da önemli bir yer tutar. Sır, tasavvufta “sadece Allah’ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi” ve “ruhun bir idrak mertebesi” olmak üzere iki anlamda kullanılır.” (Tosun, 2009: 113). Burada sırlar mahzeninin iki kişisi olarak anılan Hz. Muhammed ve Hazreti Ali, *Hacı Bektaş Velayetnâmesi*’nde de zahir ve batın bilginin kaynağı olarak geçer:

“Bir gün Lokmân-ı Perende, mektebe gelince gördü ki iki er gelmiş, biri Bektaş’ın sağında oturmakta, öbürü solunda; ona Kur’an öğretiyorlar. .... Lokmân, bu hale şaşırıp kaldı; kendi kendine acaba bunlar kimdir, diyordu... Bektaş, sağında oturan iki cihan güneşi ceddim Muhammed Mustafa idi, solumda oturan, Tanrı arslanı, inananların emîri Murtazâ Ali. Biri, gelip zâhir bilgisinden, öbürü bâtın bilgisinden bahsederler.” (Gölpınarlı, 1995: 5).

Sözlerinin dini temiz olanlar için bir rehber olacağını belirten Seher Abdal, başlığında eserinin bir velayetname olduğunu belirttiği gibi inananlar için bir kılavuz olması amacıyla velayete dair eser yazacağını belirtir.¹⁸ Devamında Hz. Ali’ye ait bir anlatıya yer vereceğini ve *Velâyet-nâme* adını verdiği bu eserin Hz. Ali’nin velayet sırlarını içerdiğini söyleyerek anlatıya geçer.

Bir gün, karanlıkları aydınlatan dinin sultanı Hz. Peygamber mescitte oturmaktadır. O sırada Hak’tan gelen vahyi iletme üzere Cebrâil a.s. gelir. Hz. Muhammed, Cebrâil’e “Ey Allah’ın habercisi, ilahî kudretten bize ne getirdin” diye sorar ve “Hak Teala’nın yüce hikmetlerinden bir delil söyle ki canlar ve gönüller safa bulsun.” diyerek Cebrâil’in getirdiği Hak sözünün önemini ifade eder. Hz. Peygamber’in Cebrâil ile konuşması esnasında Selman, omzunda küçük bir çocuk olan Hz. Ali ile mescide gelir. Cebrâil bu manzarayı görünce yerinden kalkar ve “Yaratılmışların en hayırlısı hoş geldin.” diye selamlar. Hz. Muhammed de Cebrâil’i görünce hemen yerinden kalkar ve ona saygı gösterir. Hz. Ali ile Selman bir yere, Cebrâil de bir yerde otururlar. Cebrâil’den sonra Hz. Peygamber de oturur. Sahabe de bu karşılıklı hürmeti hayretle izlemektedir. Bütün sahabe, şahit oldukları bu saygı ve hürmetin sebebini merak ederler ve Hz. Muhammed’e meclise gelen hiç kimseye göstermediği saygıyı Selman ve Ali’ye göstermesinin sebebini sorarlar. “Bunların fazlı ve ilmi nedir ki bunlar böyle saygı ve hürmete layıktır” diyerek durumu kavramaya çalışırlar. Hz. Peygamber, sahabenin bu şaşkınlığı ve merakı üzerine Cebrâil’e “Anlaşıldığına göre sahabemin içinden çıkamadığı çetin bir konu var. Onlara, benim gösterdiğim bu saygının sebebini açıklayabilir misin?” diyerek bu hürmetin sebebini anlatmasını ister. Cebrâil de “Ey cihan şahı peygamber, bu saygının sırrını söyleyeyim.” diyerek anlatmaya başlar. Burada Cebrâil’in anlatımı ile hikâyenin içinde başka bir hikâyeye geçilir.

Cebrâil, “Henüz âlemler, insanoğlu, gece ve gündüz yaratılmadan önce Hak beni yarattı.” diyerek anlatmaya başlar. “Allah, önce bir deniz yarattı ve bana bu denizde yol almamı istedi. O denizde bir erkek çocuğun olduğunu gördüm ve ona Hak Teala alemde henüz hiçbir şeyi yaratmamışken sen nasıl oldu da dünyaya geldin? diye sordum. Benim sözüme üzerine çocuk döndü ve bana bir hışımla bakınca ansızın ortaya çıkan ateş benim kanadımı yaktı. Kanadım yandığı için o denizde altı bin yıl mahsur kaldım. Orada derdime ağlayıp dururken Hak’tan bir nida geldi ve bana, “Ey Cebrâil, senin bu derdin çaresi de o oğlandır.” dedi. Bu hitabın verdiği rahatlıkla oğlanın yanına gidip selam verdim. Oğlan bana bir nazar kıldı ve oracıkta iyileşiverdim. Bu nazarla vücudumdan tekrar kanadım çıktı ve yerimden kalkıp göğe yükseldim.” Sonra Cebrâil, Hz. Muhammed’e dönerek “Yâ Resûl, bu yaşlı sahabeinin omzuna binen oğlan, o denizde bana bunları yapan oğlandı. Yâ Resûlallah, ben şimdi saygı göstermeseydim bir nazarı ile beni dünyada mahsur bırakacaktı. Ben o veliler cevherinin adını Tevrat’ta ya da İncil’de görmüştüm.” diyerek gösterdiği saygının nedenini orada bulunanlara izah eder. Cebrâil’in anlattıklarına sahabeinin hepsi inanır ve Peygamber’e hak verirler. Orada bulunanlar Cebrâil’in ağzından neden Hz. Ali’ye saygı gösterildiğini öğrenmiş olur.

Hz. Ali’nin daha çocukken gösterdiği keramet ekseninde şekillenen anlatı, onu dünyanın yaratılışından hemen sonra anlatı sahnesine çıkararak Hz. Ali’ye farklı bir var oluş izafe etmektedir. Seher Abdal’ın, “Ey mevâlî,¹⁹ Hakkın dergahında size de lütuf ve ihsan erişmesini istiyorsanız bu sözüme inanınız”²⁰ hatırlatması ehl-i beyt sevdalılarına bir seslenme olarak düşünülebilir. Seher Abdal, menkıbevi anlatının ardından “Eğer Mustafa’nın yolunda yürümek istersen Hz. Ali ailesine, ehl-i beyte tabi olmalısın.”²¹ şeklinde bir nasihatte bulunarak eseri yazma sebebinin ve maksadının da tekrar eder.

Velâyet-nâme’nin devamında on iki imam övgüyle anılır. Şair, Hz. Peygamber’in torunları ve Hz. Ali’nin oğulları Hasan’ı cennetteki genç yiğitlerin şahı, Kerbela yiğidi Hüseyin’i de takva sahiplerinin öncüsü olarak yad eder. Şah Zeynelâbidîn din yolunun öncüsü, Muhammed Bâkır da karanlığın ışığı, din yolunun sultanı olarak vasıflandırılır. Şair, Cafer-i Sâdık, Mûsâ Kâzım, Ali Rızâ, Muhammed Tâkî, Nâkî, Alî, Askerî, Muhammed Mehdi’yi de övgü ile anarak “Her kim ki on iki imamı önder bilirse o kişi din yolunda sözüne güvenilen gerçek Hak dostu olur.”²² sözleriyle onlara olan saygısını tekrar eder. Seher Abdal, “bunların övgüsünü candan ve gönülden yap, bunların işaretlerinin Haktan geldiğini söyle”²³ diyerek yaptığı övgünün ve eserinin misyonunu bir bakıma açıklamak ister. Şair, eserin sonunda Şâh-ı Kerem’e, yüce yaratıcıya seslenerek ondan af diler ve bağışlanmak ister: “Bendenün işi günâh itmek durur şâhuñ ‘aâ” (23b/8) sözleriyle kulun hata ettiğini şahın da bağışladığını belirtir ve klasik eser tertibinde gördüğümüz özür ve dua bölümleriyle manzumeyi tamamlar.

4. Metin

Velâyet-nâme-i Alî Kerrema'llâhu Vechehû Pür-Sûhten-i Cembrâ'il Aleyhi's-selâm, külliyatın ikinci eseridir ve 22^a-23^b yaprakları arasındadır. 47 beyitten oluşan eser, aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbı ile yazılmıştır. Metin, eldeki tek nüshada yer alan birtakım yazım hataları, vezin ve anlam dikkatiyle tenkit edilerek hazırlanmıştır.

22^a 1 Ger dilerseñ fetḥ-i nuşret vire ol Bârî Ḥudâ

Evvel Allâh adını eyle her işde ibtidâ

Ḥamd-i Ḥaḳ'dan soñra söyle na't-ı [Nebî] ve's-selâm

Ol Resûlu'llâh-ı 'âlem şâh-ı cümle enbiyâ

Ḥamd-i Ḥaḳ'dan soñra na't-ı Muştafâ medḥ-i 'Alî

Maḥzen-i esrâra bunlardur delîl ü pîşvâ

Diñle imdi bir velâyet eydeyin iy pâk-dîn

Pâk-dîn olanlara bu söz delîl ü reh-nümâ

5 Cân kulağın tut şehüñ esrârını şerḥ eyleyem

Bu Velâyet-nâme'yi şâh-ı velâyetden saña

Bir gün oturmuşdı mescid içre ol fâḥr-i Resûl

Bihterîn-i 'âlem ol sulṭân-ı dîn bedr-i dücâ

Ol dem anda ḥâzır oturmuşdı Cibrîl-i emîn

Ḥazret-i Rabbü'l-'alâdan vaḥy kılmışdı edâ

Cembrâ'il'e Muştafâ luṭfindan eydür yâ ahî

Ḳudret-i Ḥaḳ'dan bize rüşen kıl iy peyk-i Ḥudâ

Ḥaḳ Te‘ālānuḡ ‘acā’ib ḥikmetinden bir delīl
Eylegil taḳrīr tā kim cān ü dil bula şafā

- 10 Bu sözi Seyyid diyince geldi Selmān ile Şāh
Binmiş ol Selmān’uḡ omzında ‘Aliyyü’l-Murṭazā

Cebrā’īl bunları gördi ṭurdu yirinden revān
Didi ḥoş geldüḡ eyā sırr-ı Ḥudā ḥayrū’l-verā

- 22^b Cebrā’īl’i Muşṭafā gördi yirinden ṭurdu tīz
Eyledi ta‘zīm ü ‘izzet didi iy şerm ü ḥayā

Şāh ile Selmān geḫüp bir yirde ḳıldılar ḳarār
Cebrā’īl daḫı oturdu[lar] yirine iy şafā

Cebrā’īl’den soḡra Seyyid ḳıldı yirinde ḳarār
Gördiler bu ‘izzeti ser-cümle ḳıldılar ṭaḡa

- 15 Didiler cümle şaḫābe iy Resūl-i pāk-dīn
Göḡlümüzden geḫdi bir şey’i bize ḳıl rüşenā

Cümlemüz geldük bu dem bu meclise iy nūr-ı Ḥaḳ
Ḳılmadıḡ ta‘zīm ḫiçbir şey’e iy kān-ı ḥayā

Geldi Selmān ü ‘Alī bu dem sebep nedür eyit
Bunlara ta‘zīm ḳıldıḡ ey Resūl-i kibriyā

Bunlaruñ fazlı nedür 'ilmi nedür işbât ile
Tâ ki lâyıķ olalar bunlar bu ta 'zîme şehâ

Muştafâ çün bu sözi işitdi bunlardan hemân
Cebra'îl'e luţf ile eydür ki iy peyk-i Hudâ

20 Müşkil iş düşdi bu kavme luţf idüp şerh eyle tiz
Bunlara ta 'zîm kılmakdan sebep nedür baña

Cebra'îl eydür ki bir dem diñle iy şâh-ı cihân
Eyleyem takrîr bu sırruñ beyânın ben saña

'Âlem ü âdem henüz yoğ idi bu leyl ü nehâr
Hâķ beni yaratdı ol dem yâ Resûl-i kibriyâ

Bir deñiz yaratdı şun'ından hemân dem ol Celîl
Didi yâ Cibrîl seyr eyle bu deryâdan yaña

Seyr iderken tâ ki ol deryâda iy hayrû'l-beşer
Gördüm ol deryâda bir oğlan didi ol dem aña

23^a Hâķ Te'âlâ virmedi 'âlemde bir şey'e vücûd
Sen kaçan geldüñ zuhûra söyle ey oğlan baña

Döndi ol oğlan nazar kıldı baña bir hışm ile
Nâgehân bir od çıkup yakdı kanadum bâ-şafâ

Çün kanadum yandı ol deryā yüzinde yā Resūl
Altı biñ yıl kaldum ol deryāda zār u mübtelā

Haste vü mecrūh olup ol derde ağılardum müdām
Hāzret-i Rabbū'l-‘alādan nāgehān geldi nidā

Şöyle emr oldu ki Hāzret’den eyā Rūhu’l-emīn
Āhır ol oğlandan olur işbu derdüñe şifā

30 Ol zamān varup selām idüp teferrüc eyledüm
Bir nazār kıldı ol oğlan şāf olup buldum şifā

Çün kanadum bitdi sebz oldı vücūdumdan devān
Kalkuban ağıdum hevā yüzine ol dem bā-şafā

İş bu oğlān kim bu pīr omzına binmiş yā Resūl
Ol zamān deryā içinde baña kılmışdı cefā

Yā Resūla’llāh ta’zīm kılmaz isem iş bu dem
Bir nazār kılsa қalaydum yir yüzinde mübtelā

Bu velāyet kânınuñ gördüm mübārek ismini
Eyle ya Tevrāt içinde İncīl içre farazā

35 Cebrā’īl’den çün işitdiler bu sözi cümlesi
Didiler şaddağ emirü’l-mü’minīn sırr-ı Hūdā

Ey mevālî mü`min iseñ bu söze kıl i`tikâd
Tâ ire dergâh-ı Hâzret`den saña lutf u `atâ

Ger dilerseñ Muştafâ`nuñ şer`ine yol bulasın
Cân u dilden Murtażâ`nuñ âline kıl iktidâ

23^b Ol Hâşan [şâh-ı] şebâb-ı ehl-i cennetdür yakîn
Hem imâmü`l-müttaķîndür Şeh Hüseyin-i Kerbelâ

Pişvâ-yı ehl-i dîndür Şâh Zeyne`l-`âbidîn
Hem Muḥammed Bâķır ol sultân-ı dîn bedr-i dücâ

40 Ca`fer-i Şâdik`dan [olsun] her ne maķşûdun ki var
Müsî-i Kâzım ḥaķîķat Şeh `Alî Müse`r-Rızâ

Ol Takî vü müttaķî sultân-ı dîn Şâh-ı Naķî
`Askerî`dür ol imâmü`l-`ârifin ḥayrû`l-verâ

Mîr ü şâh-ı mü`minân oldur Emîr-i Zülfikâr
Mehdî-i şâhib-zamân ya`nî imâm-ı pişvâ

Her kimüñ kim pişvâsı olsa on iki imâm
Dîn yolında şâdîķu`l-ķavl ola ol merd-i Ḥudâ

Cân ü dilden iy Seḥer Abdâl medḥin bunlaruñ
Söyle kim Ḥaķdan ḥiṭâb oldu delîl-i innemâ

45 Cürmümüz çokdur huzûrunu eyâ şâh-ı kerem

Bendenün işi günâh itmek durur şâhuñ ‘atâ

Ƙıblegâhıdur cemâlün cümle hâcât ehlinün

Ma‘den-i cüd u keremsin menba‘-ı kân-ı seḫâ

Âstân-ı hâzretün den yâ Emîre‘l-mü‘minîn

Cümle hâcât ehlinün hâcetlerin eyle revâ

5. Sonuç

15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir şair ve mütercim olan Seher Abdal; eserlerinde Seher, Seher Abdal, Derviş Seher mahlaslarını kullanmıştır. *Sa‘âdet-nâme* isimli eserinde yer alan Hicri 901/M.1495-6 tarihi Seher Abdal’ı Türk tasavvuf edebiyatının kurumsallaşma dönemi şairleri arasında saymamızı sağlamaktadır.

Seher Abdal’ın cönklerde yer alan şiirlerinin dışında telif ve tercüme eserleri de bulunmaktadır. *Helvâ vü Nân* isimli mesnevisi ve *Kitâb-ı Şerh-i Tercî‘-i Evhadü‘d-dîn-i Kırmânî Kaddesa‘llâhu Sırrahû* isimli mensur eseri yanında İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 03695 numaralı yazmada sekiz eseri bulunmaktadır. Bunlardan *Kitâb-ı Sa‘âdet-nâme*’yi ve *Kitâb-ı Şerh-i Tercî‘-i Evhadü‘d-dîn-i Kırmânî Kaddesa‘llâhu Sırrahû*’yu Farsçadan çevirmesi Farsçaya hâkim olduğunu göstermektedir. *Sa‘âdet-nâme*’de seyahat ettiği pek çok coğrafyadan söz edilmiş olması onun gezginci *abdallar* zümresi içinde anılmasını ve kendinin de bu unvanı kullanmasını doğrular niteliktedir.

Yazmanın ikinci eseri olan “*Velâyet-nâme-i Ali Kerrema‘llâhu Pür-Sühten-i Cebrâ‘il Aleyhi’s-selâm*” 47 beyitlik aruz vezni ile yazılmış bir manzum bir velayetnamedir. Seher Abdal, eserde kurucu metinlerin temel özelliklerinden olan anlatı üslubunu başarılı bir şekilde icra etmiştir. Eserin sonuna kadar bu tahkiyeli anlatım egemendir ve bu müstakil kısa anlatının giriş bölümlerinde dua, olaya hazırlık beyitleri ve sonuç kısmında da dua yer alır.

Ehl-i beyte olan hürmeti belirgin olarak hissedilen şair, eserinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, ehl-i beyt, on iki imam sevgi ve saygısını ortaya koyar. Gerek mezhep taassubu bağlamında gerekse Alevi ve Bektaşî edebiyatında imamiye kültürünün önemli bir yeri vardır. On iki imama hürmet, bu edebiyatın hemen her türünde olduğu gibi Seher Abdal’ın eserinde de varlık gösterir. Daha çok mensur örnekleri ile karşılaştığımız velayetnameler arasında Seher Abdal’ın eserinin dil ve üslup bakımından daha çok klasik Türk şiir diline ait söz tasarrufları ile kurgulandığı söylenebilir.

Sonnotlar

- ¹ Mehmet Halit, “Seher Abdal” başlıklı yazısında yazma bir mecmuayı tetkik ederken Seher Abdal isimli bir şairin iki şiirine tesadüf ettiğini ve tarihler, tezkireler ve diğer kaynaklar üzerinde yaptığı tetkiklerde bu isme rastlamadığını bildirir. Bayrı, “...bu ismin bir kadına ait olduğu muhakkak” dedikten sonra “kadınların eski müverrihlerimizce ne derece ihmal edildikleri meydanda...” sözleriyle onun kadın olduğuna sıklıkla değinir: “...*edebiyat tarihimizi dolduran birçok isimler içinde kadın simaları, hemen tamamıyla gölgede kalmış, nur ve şaşasını uzaklara, asırların arkasından bize ıysal edecek birer güneş olamamıştır. Türk edebiyatı tarihini bulunduğu yerden kaldırarak şahikalara çıkaran şairlerimiz olduğu halde, bunların arasında, maetteessüf, bir kadın çehresi yoktur. Edebiyatımızda kadın son zamanlara kadar muakkıp olmaktan kurtulamamış, yeni bir hava ile yeni bir alem yaratamamıştır. Edebiyatımızda kadın denilince, ilk evel, hatıra gelen, takip ve tanzirdir. “Kadın” lafzına edebiyatımızda.*” (1929: 183).
- ² Mehmet Halit. (1929). “Seher Aptal”. *Hayat Mecmuası* 114, 183-184; Müjgân Cunbur. (2011). *Osmânî Dönemi Türk Kadın Şairleri*. Ankara: TÜRKKAD Yayınları, 291-293; Fatma Ahsen Turan vd. (2014). *Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 426-427; Aysun Çelik. (2020). “Gülün Bülbül Olduğudur: Osmanlı'nın Kadın Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”. *Journal of Humanities and Tourism Research* 10 (1), 191; Sevilay Çınar. (2021). “Alevi-Bektaşî Kültür Ortamında Müziği Temsil Eden Kadınlar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 96, 191; Reyhan Keleş. (2020). “Alevi-Bektaşî Edebiyatının Kadın Şairleri ve Bazı Tartışmalar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 93, 133. Keleş, makalesinde Seher Abdal'ın “kadın mı erkek mi olduğuna dair net bir bilginin bulunma”diğini belirtir.
- ³ Şehî Beg, Heşt-Bihişt adlı tezkiresinde adları yeni duyulmaya başlayan ve kabiliyetli bulduğu şairler arasında “سحرى”yi de saymıştır. Heşt-Bihişt'in yayınlanan tenkitli metninde sadece İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. 3732 kayıtlı nüshada, 118^a'da bulunan şairlerden biri olarak “Seherî”nin geçtiği belirtilmiştir (İpekten vd, 2017: XLVI). Halbuki adı geçen yayında Seherî'nin Sihri de olabileceğine dair bir vurgu yapılmışsa da (İpekten vd., 2017: XVII- XVIII, XLVI, LX, 183) dikkatten kaçan bu durum, sanki “Seherî” adlı başka bir şairin daha bulunduğunu düşündürmüş olabilir. Ancak Şehî Beg'den sonra yazılan tezkirelerde “Seherî” hakkında bir bilgi bulunmaması, hakkında bilgi verilen ismin “Sihri” adıyla tanınan bir şair olması karışıklığı ortadan kaldırmış olur.
- ⁴ Yazmada yer alan *Divân-ı Seher Abdâl* isimli şiirin ilk ve son beyti şöyledir:
- Yine seyyâh oluban destüme aldum teberi
Yine ben 'azm-i diyâr etmege kıldum seferi*
- Tevbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh noqtadan aldum haberi*
- ⁵ Yazmada yer alan *Nefes-i Seher Abdâl* isimli şiirin ilk ve son dördlüğü şöyledir:
- Vird-i zebânüm zıkr-i Hudâ'dur
Şanma bu cânüm murğ-ı hoş-elhân
Na't-ı Nebî'dür medh-i 'Alî'dür
Şâh-ı Velî'dür cân ile cânân*
- Ey Seher Abdâl cümle bu ahvâl
İde hidâyet keşf ola her hâl
Çekme melâmet ire selâmet
Kıldı 'inâyet Hâzret-i Sultân*
- ⁶ Yazmanın ilk eseri olan ve *Hâzâ Kitâb-ı Sa'âdet-nâme*'de şair, “Seher Dervîş” mahlasını kullanır:
- Muhibb-i şeh Seher Dervîş'em iy cân
Fağır-i müstemend-i 'abd-i sultân* (İÜTY 03695: 21^b/8)

Velâyet-nâme-i Alî Kerrema'llâhu Vechehû Pür-Sûhten-i Cebrâ'il Aleyhi's-selâm isimli eserindeki mahlası "Seher Abdâl"dir.

*Cân ü dilden iy Seher Abdâl medhin bunlaruñ
Söyle kim Hağdan hiğâb oldı delîl-i innemâ (İÜTY 03695: 23^b/7)*

Velâyet-nâme-i Alî Kerrema'llâhu Vechehû Deşt-i Erzene isimli eserde yine "Seher Abdâl" mahlasını kullanır:
*Şâhuñ yolında iy Seher Abdâl-ı dermend
Levh-i delilde sikke-i ihlâşî kıl binâ (İÜTY 03695: 28^b/1)*

Mu'cizât-nâme-i Muhammed Aleyhi's-selâm Kasîde-i Yemen'de sadece "Seher"i kullanır:

*İy Seher medh eyle dâ'im Muştâfâ'yı şıdķ ile
Yoluna cân vir ki maşherde şeft'ola saña (İÜTY 03695: 34^a/7)*

Velâyet-nâme-i Alî Kerrema'llâhu Vechehû Penc Püser'de şair yine "Seher"i kaydeder:

*İy Seher medh eyle âlin Haydar'ıuñ
Şubhesüz oldı imâm u rehberüñ (İÜTY 03695: 39^a/11)*

Mu'cizât-ı Nebî Aleyhi's-selâm Hikâyet-i La'l isimli hikâyesinde şair "Seher" in önünde "miskîn" sıfatını kullanır:

*Sen dağı cehd eyle iy miskîn Seher
Hânedân yoluna terk it cân ü ser (İÜTY 03695: 44^a/10)*

Şairin *Mu'cizât-nâme-i Muhammed Aleyhi's-selâm*, isimli eserinde geçen mahlas "Seher"dir.

*Bu Seher bî-çâre cânın şâd idüñ
Bir duâ-yı hayr ile hem yâd idüñ (İÜTY 03695: 52^a/6)*

Seher Abdâl'in bir başka eseri olan ve Kutlar tarafından yayımlanan *Helvâ vü Nân* isimli mesnevisi bu yazmada bulunmamaktadır. Şairin *Helvâ vü Nân*'da kullandığı mahlas Seher Abdâl'dir.

*Seher Abdâl Şâh'ıuñ kemteridür
Ki Sulţân Seyyid anuñ serveridür (Kutlar 2010: 289)*

⁷ *Dilerüm medh ideydüm Muştâfâ'yı / Dağı evşâf-ı âl-i Murtaşâ'yı (İÜTY 03695: 2^a/1)
Müyesser olmadı cehd ideğördüm / Sücüd idüp sefer 'azmine girdüm (İÜTY 03695: 2^a/2)*

⁸ *Niçe müddet seferde oldum âzâd / Diyâr-ı Rüm u Şâm u Mışr u Bağdâd (İÜTY 03695: 2^a/3)*

⁹ *İrâk u İsfahân u Yezd u Şîrâz / Aradum bulmadın bir yâr-ı hem-râz (İÜTY 03695: 2^a/4)*

¹⁰ *Horâsân mülkine başdum ayağı / İrişdüm âsitâne vakfe çağı (İÜTY 03695: 2^a/5)*

¹¹ "Ali er-Rızâ'nın (29 Safer 203 / 5 Eylül 818)'de ölümüne son derece üzülen ve göz yaşları dökten Me'mûn, cenaze namazını bizzat kıldırarak onu babası Hârûnürreşîd'in yanına defneder. Daha önce Tûs adını taşıyan bu yöreye, Ali er-Rızâ'nın hâtrasını yaşatmak için Meşhed adı verilir. Sonraları kabri üzerine içi değerli madenlerle tezeyin edilen bir türbe yapılır ve burayı ziyaret etmek Şiilerce, günümüze kadar yaşatılan kutsal bir görev kabul edilir." (Kılavuz, 1989: 437)

¹² *Ki şehri-ı Tûs Sulţân-ı Horâsân / O şehrin adıdur iy cân u cânân (İÜTY 03695: 2^a/6)*

¹³ *Geçüp andan ilerü Belh'e vardum / Varup anda zühür-ı Şâh'ı gördüm (İÜTY 03695: 2^a/9)*

¹⁴ *O şehrin adıdur şehri-ı Bedağşân / 'Acâ'ib şehri kân-ı lâ'l ü mercân (İÜTY 03695: 2^a/13)*

¹⁵ *Bir iki gün o şehri seyr kıldum / Bedağşân'dan gidüp Yemgân'a vardum (İÜTY 03695: 2^b/2)*

¹⁶ *Ger dilerseñ feth-i nuşret vire ol Bârfi Hudâ / Evvel Allâh adını eyle her işde ibtidâ (İÜTY 03695: 22a/1)*

Hamd-i Haḡ'dan soḡra söyle na't-ı [Nebî] ve's-selâm / Ol Resûlu'llâh-ı 'âlem şâh-ı cümle enbiyâ (İÜTY 03695: 22a/2)

¹⁷ *Hamd-i Haḡ'dan soḡra na't-ı Muştafâ medḡ-i 'Alî / Maḡzen-i esrâra bunlardur delîl ü pîşvâ (İÜTY 03695: 22a/3)*

¹⁸ *Diñle imdi bir velâyet eydeyin iy pâk-dîn / Pâk-dîn olanlara bu söz delîl ü reh-nümâ (İÜTY 03695: 22a/4)*

¹⁹ Mevalî, “Arapça’da köleler, kullar, efendiler ve sahibler anlamlarını ifade eder. “Ben kimin Mevlâsı (yani sahibi) isem (kimin üzerinde tasarruf ve vilâyetim varsa) Ali de onun mevlâsıdır”, hadisine dayanarak, bu sözün anlamını, Hz. Ali’nin bendeleri, bağluları şeklinde benimseyenler olmuştur.” (Cebecioğlu, 2004: 373).

²⁰ *Ey mevâlî mü'min isen bu söze ḡıl i'tikâd / Tâ ire dergâh-ı Ḥazret'den saña lutf u 'atâ (İÜTY 03695: 23a/12)*

²¹ *Ger dilerseñ Muştafâ'nun şer'ine yol bulasın / Cân u dilden Murtaẓâ'nun âline ḡıl iktidâ (İÜTY 03695: 23a/13)*

²² *Her kimüñ kim pîşvâsı olsa on iki imâm / Dîn yolında şâdıkı'l-ḡavl ola ol merd-i Ḥudâ (İÜTY 03695: 23b/6)*

²³ *Cân ü dilden iy Seher Abdâl medḡin bunlaruñ / Söyle kim Haḡdan ḡitâb oldu delîl-i innemâ (İÜTY 03695: 23b/7)*

Kaynaklar

[Bayrı], Mehmet Halit. (1929). “Seher Aptal”. *Hayat Mecmuası* 114, 183-184.

Cebecioğlu, Ethem. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayınları.

Cunbur, Müjgân. (2011). *Osmânlı Dönemi Türk Kadın Şâirleri*. Ankara: TÜRKKAD Yayınları.

Çelik, Aysun. (2020). “Gülün Bülbül Olduğudur: Osmanlı’nın Kadın Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”. *Journal of Humanities and Tourism Research* 10 (1), 182-212.

Çınar, Sevilay. (2021). “Alevi-Bektaşî Kültür Ortamında Müziği Temsil Eden Kadınlar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 96, 185-199.

Derviş Seher. *Saadetname*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, NEKTY 03695.

--. *Kitâb-ı Şerh-i Tercî'-i Evhadü'd-Din-i Kirmânî Kaddesallâhu Sırrahü*. Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü, Y 0168-1, 2b-55b.

Durbilmez, Bayram. (2002). “Türk Kültüründe Abdallar ve Abdal Mahlaslı Halk Şairleri”, *Yol / Bilim, Kültür, Araştırma* 18, 54-67.

Ergun, Sadeddin Nüzhet. (2017). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*. Haz. A. Âsûde Soysal Doğan. İstanbul: Çolpan Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbâki. (1992). *Alevî Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

- . (1995). *Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İpekten, Halûk vd. (2017). *Sehî Beg Heşt-Bihişt*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr>
- Karamustafa, Ahmet T. (2008). *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*. Çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaya, Doğan. (2002). “Cönklerden Gün Işığına: Abdal Mahlaslı Halk Şairleri”. Halk Kültürümüzde Sivas’ın Yeri Sempozyumu, Ankara.
- . (2016). “Ali Rıza Öge’nin Bektaşî Şairleri Antolojisi’nde Yer Alan Şairler”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 12, 211-297.
- Keleş, Reyhan. (2020). “Alevi-Bektaşî Edebiyatının Kadın Şairleri ve Bazı Tartışmalar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 93, 111-142.
- Kılavuz, A. Saim. (1989) “Ali er-Rızâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 436-438.
- Koca, Turgut. (1990). *Bektaşî Alevi Şairleri ve Nefesleri (13. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar)*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.
- Köprülü M. Fuad. (1989). “*Abdal*”. *Edebiyat Araştırmaları II*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 395-398.
- . (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, Orhan F. (1988). “Abdal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 61-62.
- Kutlar, Fatma Sabiha. (2010) “Seher Abdal’ın Helvâ vü Nân’ı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi* 56, 261-293.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1992). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Süfilik: Kalendariler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- . (1996). “Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 471-472.
- . (2010a). *Osmanlı Süfliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- . (2010b). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öge, Ali Rıza. (1946). *Bektaşî Şairleri Antolojisi*, İ.B.B Atatürk Kitaplığı. BEL. Yz. 0-0131.

- Özağaç Mustafa. (2009). “Seher Abdal’ın “Saadet-nâme” İsimli Mesnevîsi (Metin-Muhteva-Tahlil)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, İsmail. (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*. Cilt: II (16. Yüzyıl). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Cilt: III. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Samancıgil, Kemal. (1946). *Alevî Şairleri Antolojisi*. İstanbul: Gün Basımevi.
- Tosun, Necdet. (2009). “Sır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 115-116.
- Turan, Fatma Ahsen vd. (2014). *Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.

